

Opracowanie przygotowane w ramach projektu:
OBYWATELU MASZ PRAWO!

Tytuł opracowania:

*Odpowiedzialność przedsiębiorstw brytyjskich za naruszenie praw człowieka
w łańcuchach dostaw
(ekspertyza specjalistyczna)*

Autor opracowania:

Dr Marta Gontarz-Dobrowolska

Spis treści

Wstęp	3
Prawa człowieka w brytyjskim systemie prawnym	5
Przesłanki odpowiedzialności przedsiębiorstw brytyjskich za naruszenie praw człowieka w łańcuchach dostaw na podstawie orzeczeń sądowych	8
Podsumowanie	16
Bibliografia	18

Wstęp

Powiązania występujące pomiędzy działalnością gospodarczą oraz prawami człowieka zostały zauważone już na etapie rewolucji przemysłowej oraz tworzenia się drugiej generacji praw człowieka – w aspekcie socjalnym i gospodarczym. Obecnie odpowiedzialność przedsiębiorstw za poszanowanie praw człowieka obejmuje powszechnie uznane prawa człowieka, zwłaszcza zawarte w Międzynarodowej Karcie Praw Człowieka oraz zasadach dotyczących praw podstawowych określonych w Deklaracji Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczącej podstawowych zasad i praw w pracy¹.

Na szczególną uwagę zasługuje problematyka dotycząca odpowiedzialności przedsiębiorstw za poszanowanie praw człowieka w łańcuchach dostaw z uwagi na fakt, że przedsiębiorstwo może wówczas ponosić odpowiedzialność za łamanie praw człowieka przez inne podmioty. Poprzez łańcuch dostaw należy rozumieć sekwencję działań dostawcy lub stron dostarczających produkty lub usługi dla organizacji/przedsiębiorstwa². Odpowiednia reakcja na skutki negatywnego wpływu na prawa człowieka wymaga podjęcia działań w celu zapobiegania im, łagodzenia ich i tam, gdzie to konieczne, stosowania środków zaradczych i naprawczych, co uważa się za podstawę odpowiedzialności za poszanowanie praw człowieka³.

O ile przedsiębiorstwo może podejmować działania w celu wyeliminowania sytuacji łamania praw człowieka i objęcia ich właściwą ochroną w ramach własnej działalności, jego wpływ na działania innych podmiotów jest ograniczony. Tym niemniej w procesie stosowania prawa przez sądy w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej określone zostały przesłanki odpowiedzialności dotyczące sytuacji posiadania przez jeden podmiot gospodarczy pozycji dominującej nad drugim podmiotem.

Wówczas, w zależności od przyjętego modelu biznesowego, jeżeli przedsiębiorstwo deklaruje sprawowanie kontroli i nadzoru nad podmiotami zależnymi, możliwe jest pociągnięcie go do odpowiedzialności za naruszenia praw człowieka oraz negatywne skutki wynikające z działalności gospodarczej dla środowiska naturalnego w łańcuchach dostaw.

¹ Kacprzak J., *Regulacje i standardy dotyczące praw człowieka w biznesie – nowa perspektywa pracy w XXI wieku*, „Zoon Politikon” 2018 nr 9, s. 22-48.

² Polski Instytut Praw Człowieka i Biznesu, Wytyczne ONZ dotyczące biznesu i praw człowieka. Wdrażanie dokumentu ramowego ONZ „Chronić, szanować, naprawiać”, Polski Instytut Praw Człowieka i Biznesu, Fundacja im. Friedricha Eberta, NSZZ „Solidarność”, 2014, s. 9.

³ Ibidem, s. 27.

Brytyjski sektor przedsiębiorstw dostarczył przykładów, w oparciu o które podjęte zostały rozważania w tym zakresie, które zostaną przedstawione w kolejnych fragmentach ekspertyzy.

Prawa człowieka w brytyjskim systemie prawnym

Problematyka biznesu wobec praw człowieka stała się integralną częścią polityki globalnej wskutek rozwoju ponadnarodowej działalności gospodarczej w latach 90. XX w. Równocześnie zyskała zainteresowanie Organizacji Narodów Zjednoczonych (dalej: ONZ), która opracowała Wytyczne dot. biznesu i praw człowieka, przyjęte jednogłośnie przez Radę Praw Człowieka ONZ w 2011 r.⁴ Zgodnie z ich treścią szanowanie praw człowieka stanowi powinność przedsiębiorstw, co powoduje, że „powinny unikać naruszania praw człowieka oraz przeciwdziałać negatywnym skutkom wpływu na realizację praw człowieka, do którego się przyczyniły”, także w ramach łańcuchów dostaw⁵.

W Zjednoczonym Królestwie zawieranie traktatów i podpisywanie dokumentów międzynarodowych należy do właściwości władzy wykonawczej, natomiast co do zasady nie stanowią one części prawa krajowego ani nie zmieniają jego treści, dopóki nie zostaną implementowane przez parlament w formie, stanowiącej odpowiednik ustawy w polskim systemie prawa.

Do chwili obecnej wyłącznie Europejska Konwencja Praw Człowieka podlegała implementacji przez parlament w ramach the Human Rights Act (1998)⁶, jednak nie nastąpiło to w odniesieniu do żadnego z dokumentów dotyczących praw człowieka pochodzących od ONZ. Tym niemniej posiadają one wpływ na stosowanie prawa przez sądy, gdyż w ramach wykładni przyjmuje się, że parlament nie stanowi prawa sprzecznego z międzynarodowymi zobowiązaniami Zjednoczonego Królestwa⁷.

W razie naruszenia praw człowieka, brak jest zatem możliwości powołania się bezpośrednio na postanowienia dokumentów międzynarodowych nieimplementowanych przez parlament brytyjski w celu dochodzenia praw, jednak istnieje możliwość wskazania sądowi w toku rozpoznania sprawy na postanowienia tych dokumentów, gdyż stanowią one kierunek, zgodnie z którym system prawa krajowego powinien podążać bądź standard, którego prawo krajowe powinno poszukiwać⁸.

Jeżeli bowiem państwo podpisało dokument międzynarodowego prawa publicznego, nie może działać w sposób zaprzeczający jego postanowieniom, co wynika z kolei z postanowień Konwencji

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ The Human Rights Act 1998 (UK), <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/42/contents> (dostęp 20.11.2023 r.).

⁷ Hoffman D., Rowe J., *Human Rights in the UK*, London 2006, s. 77-80.

⁸ Ibidem.

Wiedeńskiej z 1969 r. (*pacta sunt servanda* – umów należy dotrzymywać)⁹. Ten sposób wykładni wpływa również na stosowanie prawa zwyczajowego, gdyż przyjmuje się, że standardy międzynarodowe są istotne dla standardów staranności, których można racjonalnie oczekiwać w prawie zwyczajowym oraz nałożyć na określony podmiot.

Powyższe wymaga uwzględnienia przepisów prawa zwyczajowego i stanowionego, które można zastosować w przypadku naruszenia praw człowieka. Brytyjskie prawo nie przewiduje konkretnych nazwanych czynów niedozwolonych w odniesieniu do naruszenia praw człowieka *per se*, jednak roszczenia mogą być kierowane w drodze powództw cywilnych co do szkód i strat spowodowanych przez naruszenia¹⁰.

Zauważenia wymaga, że Zjednoczone Królestwo jest jednym z niewielu krajów, w których konstytucja jest w znacznej mierze niepisana w tym sensie, że nie ma jednego podstawowego tekstu konstytucyjnego, do którego można z łatwością się zwrócić¹¹. Praktycy muszą być zaznajomieni z szeregiem orzecznictwa, przepisów i zasad prawnych, a wśród nich zasadą suwerenności parlamentarnej (tj. nieograniczonej zdolności parlamentu brytyjskiego do uchwalania dowolnego wybranego przez siebie prawa).

W konsekwencji prawo brytyjskie ze względu na swoją specyfikę nie jest łatwym obszarem poruszania się w sytuacji naruszenia praw człowieka. Tym niemniej brytyjski sektor przedsiębiorstw dostarczył przykładów dla rozważania problematyki oddziaływania biznesu na prawa człowieka, w szczególności odpowiedzialności przedsiębiorstw brytyjskich za naruszenie praw człowieka w łańcuchach dostaw.

Z uwagi na fakt, że w anglosaskim systemie prawnym orzeczenia sądowe posiadają charakter prawotwórczy, podjęte w nich rozważania przyczyniają się do ustalenia przesłanek i zasad tej odpowiedzialności. Na szczególną uwagę zasługuje sprawa *Lungowe przeciwko Vedanta Resources plc* [2019]¹².

⁹ Konwencja Wiedeńska o Prawie Traktatów z 23.5.1969 r., <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1969.html> (dostęp 20.11.2023 r.).

¹⁰ Hoffman D., Rowe J., *Human Rights...*, op. cit.; Hopkins R., *Civil Liability for Human Rights Violations. A handbook for practitioners. England & Wales*, London 2022 (passim).

¹¹ Banaszak B. (red.), *Porównawcze prawo konstytucyjne współczesnych państw demokratycznych*, Kraków 2004.

¹² Cohen H.G., *Vedanta Resources Plc and Another v. Lungowe and Others*, *American Journal of International Law*, Volume 114, Issue 1, January 2020, p. 110-116. Szerzej patrz: <https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2017-0185-judgment.pdf> (dostęp 21.11.2023 r.).

Dzięki wydanemu w niej orzeczeniu, jasnym stało się, że wobec braku przepisów prawa stanowiącego w systemie prawnym Zjednoczonego Królestwa, w oparciu o które możliwe byłoby ustalenie odpowiedzialności przedsiębiorstw brytyjskich za naruszenia praw człowieka w łańcuchach dostaw, podstawą staje się prawo zwyczajowe, dzięki któremu zapewniana jest ochrona.

Przesłanki odpowiedzialności przedsiębiorstw brytyjskich za naruszenie praw człowieka w łańcuchach dostaw na podstawie orzeczeń sądowych

Przed przejściem do omówienia rozstrzygnięć sądowych dotyczących przesłanek odpowiedzialności przedsiębiorstw brytyjskich za naruszenie praw człowieka, w pierwszej kolejności sięgnąć należy do przykładu z lat 90. XX w., który dowiódł znacznego wpływu, jaki może wywoływać działalność gospodarcza przedsiębiorstw brytyjskich wobec praw człowieka w łańcuchach dostaw.

Mianowicie mowa o sprawie brytyjskiego koncernu petrochemicznego Shell oraz jego działalności na terenach zamieszkałych przez lud Ogoni w Nigerii. Odkrycie złóż ropy naftowej na terenach zamieszkałych w delcie Nigru przez lud Ogoni nastąpiło w 1958 r., a Nigeria do chwili obecnej znajduje się na liście największych producentów ropy naftowej na świecie, jednak skutek działalności wydobywczej powodowane były negatywne skutki dla środowiska naturalnego na tych terenach, tj. skażenie wody pitnej, dewastacja ziemi uprawnej, wymieranie gatunków ryb i in., które wpływały na zdrowie, życie oraz możliwości utrzymania się przez lokalne społeczności.

Przeciwko działalności brytyjskiego koncernu Shell w delcie Nigru, poprzez należącą do niego spółkę zależną, protestował w latach 90. XX w. Ruch na rzecz Przetrwania Ludu Ogoni (ang. *The Movement for the Survival of the Ogoni People, MOSOP*), w tym nigeryjski pisarz i ekolog Ken Saro-Wiwa (pochodzący z ludu Ogoni), który został skazany na śmierć pod zarzutem udziału w morderstwach popełnionych na ludzie Ogoni i stracony w 1995 r. wraz z ośmioma innymi działaczami społecznymi¹³.

Według Amnesty International koncern Shell zwrócił się o pomoc wojskową do władz nigeryjskich celem stłumienia protestów przeciwko jego działalności na terenach Ogoni, finansując tę pomoc, a w jej wyniku akcje pacyfikacyjne prowadzone przez nigeryjskie siły zbrojne doprowadziły do licznych morderstw, tortur i gwałtów popełnionych na ludzie Ogoni¹⁴.

Również zdaniem Amnesty International przedstawiciele koncernu Shell w Nigerii odbyli co najmniej trzy spotkania z nigeryjskim generałem Sani Abachą w 1994 i 1995 r. dla omówienia protestów występujących w delcie Nigru przeciwko działalności koncernu Shell, po których doszło do aresztowania Kena Saro-Wiwa oraz ośmiu innych działaczy, a następnie ich stracenia. Świadkowie, którzy zeznawali

¹³ <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2017/11/investigate-shell-for-complicity-in-murder-rape-and-torture/> (dostęp 21.11.2023 r.). Szerzej patrz: <https://www.hrw.org/legacy/reports/1995/Nigeria.htm> (dostęp 21.11.2023 r.).

¹⁴ Ibidem.

przeciwko oskarżonym, jeszcze przed egzekucją przyznali, że kłamali, ponieważ otrzymali od koncernu Shell wynagrodzenie oraz obietnicę zatrudnienia¹⁵.

Sprawa stracenia Kena Saro-Wiwa i pozostałych ośmiu działaczy stała się podstawą kierowania dalszych roszczeń przez rodziny zmarłych w związku z naruszeniem praw człowieka ludu Ogoni w delcie Nigru, które zakończyły się wypłatą przez koncern Shell odszkodowania w kwocie 15,5 milionów dolarów amerykańskich w drodze ugody pozasądowej w 2009 r.¹⁶ Choć sprawa nigdy nie została merytorycznie rozpoznana celem ustalenia rzeczywistego wpływu koncernu Shell na łamanie praw człowieka przez jego spółkę zależną działającą na terenie Nigerii, choćby poprzez podjęcie działań zmierzających do zapobieżenia łamaniu tych praw bądź też usunięcia tego skutków, ocenia się, że wypłata odszkodowania stanowiła formę przyznania się do winy przez koncern.

Ponadto, w 2015 r. nigeryjskie społeczności Ogale i Bille wytoczyły powództwo przeciwko koncernowi Shell w Zjednoczonym Królestwie. Powodami było 42 500 mieszkańców Nigerii w związku z zanieczyszczeniem ropą naftową będącym skutkiem działalności koncernu Shell, które powodowało negatywne skutki dla źródła ich utrzymania i środowiska. Powodowie twierdzili, że Shell nie zapobiegł odpowiednio wyciekom ropy, a następnie nie podejmował działań celem usunięcia skutków tych wycieków, aby uniknąć poważnego skażenia gruntów rolnych i zbiorników wodnych¹⁷.

W ocenie sądu możliwe jest przyjęcie wniosku, że zanieczyszczenie środowiska doprowadziło do naruszenia prawa Nigeryjczyków do czystego środowiska zgodnie z konstytucją Nigerii i Afrykańską Kartą Praw Człowieka i Ludów, które podlegają bezpośredniemu stosowaniu. Dodatkowo sąd uznał, że roszczenia tego typu nie przedawniają się¹⁸.

Powództwa zostały wytoczone w 2015 r., jednak przez 8 lat toczył się spór o właściwość sądów brytyjskich do rozpoznania sprawy, która została potwierdzona przez the Supreme Court w orzeczeniu z 23.11.2023 r. Merytoryczne rozpoznanie sprawy powinno nastąpić w 2024 r. Na marginesie podkreślić należy, że prawo do czystego środowiska znajduje się w procesie uznawania go w kategorii praw człowieka. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ (28.7.2022 r.) przyjęła, że dostęp do bezpiecznego, czystego, zdrowego i trwale dostępnego środowiska jest niezbędny do pełnego korzystania praw człowieka,

¹⁵ <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2017/06/shell-complicit-arbitrary-executions-ogoni-nine-writ-dutch-court/> (dostęp 21.11.2023 r.).

¹⁶ <https://www.theguardian.com/world/2009/jun/08/nigeria-usa> (dostęp 21.11.2023 r.).

¹⁷ <https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2018-0068-judgment.pdf> (dostęp 21.11.2023 r.).

¹⁸ Ibidem.

w tym prawa do życia, zdrowia, żywności, wody i rozwoju¹⁹.

Z kolei sprawa Lungowe przeciwko Vedanta Resources plc [2019] stanowi istotny przykład rozważań o odpowiedzialności biznesu za naruszenia praw człowieka, szkody dla środowiska oraz obowiązku należytej staranności spoczywającego na spółce dominującej będącej przedsiębiorstwem brytyjskim w łańcuchach dostaw oraz właściwości sądów brytyjskich do rozpoznawania spraw w tym zakresie. Poprzez należytą staranność rozumie się kompleksowy proaktywny proces mający na celu zidentyfikowanie faktycznych i potencjalnych negatywnych skutków społecznych, środowiskowych i ekonomicznych wynikających z decyzji i działań, lub będących skutkiem zaniechań organizacji w ciągu całego cyklu projektowego lub cyklu działania organizacji; celem procesu należytej staranności jest unikanie i łagodzenie negatywnych skutków²⁰.

Główny powód Dominic Liswaniso Lungowe i kolejnych 1825 obywateli Zambii z Chingoli w regionie Pasa Miedziowego twierdziło, że brytyjskie przedsiębiorstwo Vedanta Resources plc naruszyło obowiązek staranności w zakresie zapewnienia, że jej zambijska spółka zależna Konkola Copper Mines plc nie szkodzi środowisku i społecznościom lokalnym wskutek łamania praw człowieka. Powodowie domagali się odszkodowania za uszkodzenia ciała, szkody majątkowe, utratę dochodów, udogodnień i korzystania z ziemi w wyniku zrzutów z kopalni miedzi. Vedanta Resources plc argumentowała, że sąd brytyjski nie jest właściwy do rozpoznania sprawy²¹.

The Supreme Court w wyroku wydanym 10.4.2019 r. jednomyślnie uznał, że Vedanta Resources plc może być pozywana w Zjednoczonym Królestwie z zastosowaniem prawa zambijskiego. W sprawie nastąpiło potwierdzenie, że Vedanta Resources plc jako spółka dominująca, ponosi odpowiedzialność, gdyż spoczywał na niej obowiązek należytej staranności w zakresie zapewnienia, aby działalność spółek od niej zależnych nie prowadziła do łamania praw człowieka, jak również zapewniała ochronę środowiska²².

W wyroku podkreślono, że podstawowym zagadnieniem na gruncie sprawy pozostaje ustalenie czy Vedanta Resources plc sprawowała w sposób wystarczający nadzór nad zarządzaniem kopalnią należącą do jej spółki zależnej, aby uczynić zadość spoczywającemu na niej obowiązkowi należytej staranności,

¹⁹ <https://digitallibrary.un.org/record/3982508?ln=en> (dostęp 21.11.2023 r.).

²⁰ Polski Instytut..., op. cit., s. 9.

²¹ Cohen H.G., *Vedanta Resources Plc and Another v. Lungowe and Others*, American Journal of International Law, Volume 114, Issue 1, January 2020, s. 110-116. Szerzej patrz: <https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2017-0185-judgment.pdf> (dostęp 21.11.2023 r.).

²² Ibidem.

wynikającemu z prawa zwyczajowego wobec powodów, jak też aby wyłączyć jej odpowiedzialność na zasadzie winy na mocy prawa zambijskiego w zakresie ochrony środowiska, górnictwa i zdrowia publicznego w związku z wyciekami toksycznych materiałów z kopalni²³.

W anglosaskiej kulturze prawnej, do której należy Zjednoczone Królestwo (na terenie Anglii, Walii i Irlandii Północnej, natomiast w Szkocji wskazuje się na występowanie systemu mieszanego, zawierającego elementy właściwe dla kontynentalnej kultury prawnej), prawo zwyczajowe jest elementem systemu prawnego. To właśnie z prawa zwyczajowego wywodzi się zasady dotyczące poszanowania praw człowieka, które nie wynikają wprost z prawa stanowionego czy też implementowanych aktów prawa międzynarodowego.

W sprawie *Lungowe przeciwko Vedanta Resources plc* [2019] podkreślono, że odpowiedzialność spółek dominujących w związku z działalnością ich spółek zależnych nie stanowi sama w sobie odrębnej kategorii odpowiedzialności w przypadku zaniedbań w prawie zwyczajowym. Bezpośrednie lub pośrednie posiadanie przez jedną spółkę całości lub większości udziałów innej spółki może umożliwić spółce dominującej przejęcie kontroli nad zarządzaniem działalnością przedsiębiorstwa lub gruntów stanowiących własność spółki zależnej, lecz nie nakłada na spółkę dominującą obowiązku takiego działania. Wszystko zależy od tego, w jakim stopniu i w jaki sposób jednostka dominująca skorzystała z możliwości nadzoru nad odpowiednią działalnością (w tym użytkowaniem gruntów) spółki zależnej. Istnienie stosunku spółki dominującej i zależnej pokazuje jedynie, że jednostka dominująca miała taką możliwość²⁴.

Wyróżnia się dwa podstawowe typy przypadków, w których spółka dominująca może ponieść odpowiedzialność wobec osób trzecich poszkodowanych w wyniku działalności spółki zależnej: (i) przypadki, w których spółka dominująca zasadniczo przejęła zarządzanie odpowiednią działalnością spółki zależnej w miejsce lub wspólnie z kierownictwem spółki zależnej; (ii) jeżeli jednostka dominująca udzieliła spółce zależnej odpowiednich porad dotyczących sposobu zarządzania określonym ryzykiem²⁵.

Jednakże na gruncie sprawy *Lungowe przeciwko Vedanta Resources plc* [2019] uznano, że nie ma ograniczeń co do modeli zarządzania i kontroli, które można wdrożyć w ramach międzynarodowej grupy przedsiębiorstw. Z jednej strony jednostka dominująca może być jedynie biernym inwestorem w odrębnych przedsięwzięciach prowadzonych przez różne jej bezpośrednie i pośrednie spółki zależne. Z drugiej strony

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem.

jednostka dominująca może przeprowadzić gruntowną reorganizację pionową przedsiębiorstw grupy, tak aby pod względem zarządczym były one prowadzone tak, jakby były pojedynczym przedsiębiorstwem handlowym²⁶.

Istota sprawy przeciwko spółce Vedanta odnosiła się do faktu, że spółka ta sprawowała wystarczająco wysoki poziom nadzoru i kontroli nad działalnością kopalni, mając odpowiednią wiedzę na temat powodowania wycieków substancji toksycznych do okolicznych cieków wodnych. Z uzasadnienia wyroku wynika, że powodowie odwołali się do licznych materiałów opublikowanych przez spółkę Vedanta, w których potwierdziła ona swoją odpowiedzialność za ustanowienie odpowiednich ogólnogrupowych standardów kontroli środowiska i zrównoważonego rozwoju, ich wdrażanie w całej grupie poprzez szkolenia oraz ich monitorowanie i egzekwowanie.

Równocześnie przedmiotowa sprawa dostarczyła przykładu dla uznania właściwości sądów brytyjskich do rozpoznawania tego typu spraw z uwagi na miejsce siedziby przedsiębiorstwa brytyjskiego – spółki dominującej, jako znajdującej się w kraju, w którym możliwe jest wyegzekwowanie poszanowania dla praw człowieka.

Jednakże odpowiedzialność przedsiębiorstw brytyjskich za łamanie praw człowieka w łańcuchach dostaw nie sprowadza się wyłącznie do kwestii odpowiedzialności za dochowanie należytej staranności przy zapewnieniu, aby działalność spółek zależnych nie prowadziła do łamania praw człowieka lokalnych społeczności, w tym prawa do czystego środowiska. W sprawie *Chandler vs Cape plc* the Court of Appeals uznał w wyroku z 25.4.2012 r., że spółka ponosi odpowiedzialność z tytułu należytej staranności przy nadzorowaniu działalności spółek zależnych również w odniesieniu do pracowników tych spółek w zakresie zapewnienia im bezpiecznych i higienicznych warunków pracy²⁷.

W sprawie byłby pracownik spółki zależnej od Cape plc cierpiał na azbestozę wskutek wykonywania obowiązków służbowych w ramach zatrudnienia, jednak w momencie, gdy azbestoza została u niego zdiagnozowana, spółka zależna nie istniała. W rezultacie David Chandler wytoczył powództwo przeciwko Cape plc, która została uznana za odpowiedzialną. Bezpieczne i higieniczne warunki pracy stanowią bowiem prawo każdego człowieka służące ochronie życia i zdrowia ludzkiego przed szkodliwym oddziaływaniem czynników pracy, którego poszanowanie powinno zostać zapewnione, w tym poprzez

²⁶ Ibidem.

²⁷ Sanger A., *Crossing the corporate veil: the duty of care owed by a parent company to the employees of its subsidiary*, The Cambridge Law Journal 71(3), s. 478-481.

właściwy nadzór dokonywany przez spółki dominujące nad ich spółkami zależnymi²⁸.

Dotkowo w sprawie *Chandler v Cape Plc* the Court of Appeals podkreślił, że co do zasady podmiot dominujący i zależny stanowią dwa odrębne byty, ponoszące odpowiedzialność we własnym zakresie, a odpowiedzialność podmiotu dominującego z tytułu działalności podmiotu zależnego jest warunkowana wystąpieniem następujących okoliczności:

- 1) oba podmioty pod względem zarządczym są prowadzone tak, jakby były pojedynczym przedsiębiorstwem handlowym;
- 2) podmiot zależny został utworzony do podejmowania działań niezgodnych z prawem tak, aby podmiot dominujący mógł uniknąć odpowiedzialności za działania niezgodne z prawem;
- 3) podmiot dominujący sprawuje wystarczająco wysoki poziom nadzoru i kontroli nad działalnością podmiotu zależnego;
- 4) podmiot zależny w praktyce działa jako agent bądź przedstawiciel podmiotu dominującego²⁹.

Przywołać należy również sprawę *Connelly v RTZ Corp plc* [1997]³⁰, której przedmiotem było ustalenie odpowiedzialności RTZ Corp plc z tytułu braku zapewnienia higienicznych i bezpiecznych warunków pracy pracownikom zatrudnionym w spółkach od niej zależnych. Powództwo zostało wytoczone przez pracownika zatrudnionego w spółce zależnej od RTZ Corp plc w Namibii prowadzącej działalność w formie kopalni uranu. Wskutek wystawienia na działanie pyłu pochodzącego z rud uranu u pracownika wystąpił nowotwór krtani. W sprawie sąd uznał, że zachodziły przesłanki odpowiedzialności spółki, jednak sprawa uległa przedawnieniu³¹.

W Zjednoczonym Królestwie kładzie się również nacisk na przeciwdziałanie współczesnemu niewolnictwu, m.in. w 2015 r. został przyjęty *the Modern Slavery Act*³², którego celem jest zapewnienie przejrzystości w łańcuchach dostaw. Dla przykładu zmagania się ze współczesnym niewolnictwem przez przedsiębiorstwa brytyjskie, przywołać można sprawę naruszania praw człowieka w chińskiej prowincji Xinjiang. Nawet bowiem jeśli w tej prowincji przedsiębiorstwa brytyjskie nie prowadziły działalności gospodarczej poprzez spółki zależne, czy też nie posiadały umów z lokalnymi przedsiębiorstwami na wykonanie bądź dostawę produktów bądź usług, aktualna pozostaje kwestia posiadania jakichkolwiek

²⁸ Cohen H.G., *Vedanta Resources...*, (op. cit.), ibidem.

²⁹ Ibidem.

³⁰ <https://publications.parliament.uk/pa/ld199798/ldjudgmt/jd970724/con01.htm> (dostęp 21.11.2023 r.).

³¹ Ibidem.

³² <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/30/contents/enacted> (dostęp 21.11.2023 r.).

stosunków gospodarczych z przedsiębiorstwami w tej prowincji, które mogłyby w konsekwencji prowadzić do czerpania przez przedsiębiorstwa brytyjskie zysków z niewolnictwa i łamania praw człowieka.

Celem wyeliminowania ryzyka czerpania zysków z niewolnictwa i łamania praw człowieka przez przedsiębiorstwa brytyjskie, Zjednoczone Królestwo przyjęło następujące środki zaradcze: 1) przegląd eksportu realizowanego do prowincji Xinjiang, aby upewnić się, że nie jest dokonywany eksport towarów brytyjskich, które mogą przyczyniać się do łamania praw człowieka w regionie, 2) wprowadzenie kar finansowych dla organizacji, które nie wywiązują się ze swoich ustawowych obowiązków w zakresie publikowania corocznych oświadczeń dotyczących współczesnego niewolnictwa, zgodnie z the Modern Slavery Act, 3) nowe szczegółowe wytyczne dla przedsiębiorstw brytyjskich, określające ryzyka związane z posiadaniem stosunków gospodarczych z prowincją Xinjiang, 4) zapewnienie przez rząd brytyjski wytycznych i wsparcia dla wszystkich organów publicznych w Zjednoczonym Królestwie w zakresie stosowania przepisów dotyczących zamówień publicznych w celu wykluczenia dostawców, w przypadku których istnieją wystarczające dowody na naruszenia praw człowieka w łańcuchach dostaw³³.

Sprawy w Zjednoczonym Królestwie skupiały się na ogół na udowodnieniu, że spółka dominująca przyjęła obowiązek staranności, często opierając się na twierdzeniach spółki dominującej, że kontroluje lub nadzoruje postępowanie spółek zależnych w obszarach o szczególnej wrażliwości, w tym w zarządzaniu gospodarczym i społecznym. Jest to powszechne, aby spółki dominujące zapewniły w tych kwestiach solidną politykę obejmującą całą grupę. Do tej pory nie było jasne, jaką wagę sąd pierwszej instancji powinien przywiązywać do takich publicznych oświadczeń. Spółki często twierdziły, że oświadczenia te nie powodują przejęcia odpowiedzialności wobec osób, które polityka rzekomo miała chronić³⁴.

Wyrok wydany przez the Supreme Court w sprawie Vedanta wskazuje, że to, co spółki dominujące mogły postrzegać jako formalność, w rzeczywistości stanowiło przejęcie odpowiedzialności, które rodziło obowiązek należytej staranności. Prawo brytyjskie nie wymaga na ten moment od przedsiębiorstw stosowania należytej staranności w zakresie praw człowieka ani powiązanych obszarów, takich jak ochrona środowiska, poza obowiązkami wynikającymi z the Modern Slavery Act, ale można wymagać od nich przestrzegania standardów, do których przestrzegania zobowiązują się na podstawie publikowanych oświadczeń.

³³ <https://publications.parliament.uk/pa/cm5801/cmselect/cmbeis/1272/127206.htm> (dostęp 21.11.2023 r.).

³⁴ Hopkins R., *Civil Liability...*, op. cit., Sanger A., *Crossing the corporate...*, op. cit.

Każdorazowo bowiem sądy podkreślały, że odpowiedzialność spółki dominującej za zapewnienie przestrzegania odpowiednich standardów w zakresie ochrony praw człowieka i środowiska naturalnego przez jej zagraniczne spółki zależne zależy od roli, jaką odgrywa ona w kontrolowaniu działalności tych spółek.

Podsumowanie

Należy zauważyć, że podmioty dominujące przejmują na siebie odpowiedzialność za praktyki swoich podmiotów zależnych, ponieważ zapewnia im to określone korzyści. Po pierwsze, wielu inwestorów żąda od swoich kontrahentów przyjęcia i ujawnienia ich polityk i praktyk. Przedsiębiorstwa, które tego nie robią, ryzykują utratę kontaktów gospodarczych. Po drugie, przedsiębiorstwa działające w branżach z natury niebezpiecznych, takich jak górnictwo, wydobywanie ropy i gazu, polegają na doświadczeniach i politykach całej grupy kapitałowej, aby zwiększyć szanse na zdobywanie kolejnych obszarów prowadzenia działalności. Pozbywając się nadzoru środowiskowego i społecznego, przedsiębiorstwa w swoich branżach ryzykują podważeniem swoich ofert w zakresie nowych możliwości.

Na arenie międzynarodowej nadal rozważa się wprowadzenie wiążącego traktatu dotyczącego biznesu i praw człowieka, który zobowiązałby państwa do przyjęcia należytej staranności w zakresie praw człowieka na poziomie przedsiębiorstw. Na ten moment jednak wyrok w sprawie Vedanta Resources plc umożliwia ofiarom naruszeń praw człowieka w łańcuchach dostaw, dochodzenia odpowiedzialności z tego tytułu wobec przedsiębiorstw brytyjskich, które nadzorują te łańcuchy i spółki od siebie zależne. W wyroku wyjaśniono istotną kwestię w prawie brytyjskim, że podmioty dominujące mogą przyjąć na siebie obowiązek dbałości o wpływ podmiotów zależnych, wydając polityki obejmujące całą grupę.

Równocześnie przedsiębiorstwa brytyjskie domagają się od rządu podjęcia działań celem przygotowania kompleksowego projektu aktu prawnego dotyczącego należytej staranności przedsiębiorstw wobec praw człowieka i ochrony środowiska. Dzięki ustanowieniu takiego prawa, przedsiębiorstwa posiadałyby pewność co do zakresu spoczywających na nich obowiązków w tym obszarze, zapewniając również prawom człowieka należyty standard ochrony.

Jest to istotne między innymi z uwagi na fakt, że Komisja Europejska podjęła działania celem wprowadzenia dyrektywy w sprawie należytej staranności przedsiębiorstw w obszarze zrównoważonego rozwoju, której celem jest wprowadzenie w państwach członkowskich Unii Europejskiej zharmonizowanych zasad dotyczących obowiązków i odpowiedzialności przedsiębiorstw, aby nie dochodziło do łamania praw człowieka i wyrządzania szkód w środowisku naturalnym w łańcuchach dostaw.

Według projektu niedopełnienie staranności przez objętego dyrektywą przedsiębiorcę ma pociągać za sobą konkretną odpowiedzialność prawną, w tym odpowiedzialność odszkodowawczą wobec ofiar

naruszeń. Regulacje mają zapewniać ofiarom naruszeń możliwość dochodzenia roszczeń nie tylko wobec bezpośrednich sprawców, ale także wobec przedsiębiorstw współpracujących z nimi w łańcuchach dostaw. Co więcej, umożliwienie dochodzenia roszczeń w państwach europejskich, w których działają te przedsiębiorstwa współpracujące, ma zapewnić należyty standard ochrony na rzecz ofiar naruszeń, gdyż do naruszeń niejednokrotnie dochodzi w państwach, które nie zapewniają im takiego standardu ochrony.

Obowiązek należytej staranności w zapobieganiu łamaniu praw człowieka i wyrządzania szkód w środowisku naturalnym w łańcuchach dostaw ma dotyczyć zwłaszcza przedsiębiorstw działających w sektorach podwyższonego ryzyka, w tym wydobywania surowców i minerałów, rolnictwa czy przemysłu odzieżowego. W rezultacie dyrektywa zmierza do zapewnienia aktywnej ochrony praw człowieka i środowiska naturalnego oraz należytego standardu ochrony ofiarom naruszeń.

Z uwagi na fakt, że Zjednoczone Królestwo przestało być członkiem Unii Europejskiej, przedmiotowa dyrektywa nie będzie objęta implementacją do prawa brytyjskiego, jednak może wpływać na sytuację przedsiębiorstw brytyjskich. Aby zapewnić sobie konkurencyjność, przedsiębiorstwa te powinny zastosować się do standardów wprowadzanych w Unii Europejskiej, gdyż większość przedsiębiorstw europejskich będzie spełniała te standardy, co z kolei może wpływać na zróżnicowanie ich oceny w międzynarodowych stosunkach gospodarczych.

Wiadomym będzie bowiem, że przedsiębiorstwa pochodzące z państw członkowskich Unii Europejskiej będą zobowiązane do przestrzegania określonego standardu w zakresie ochrony praw człowieka i środowiska naturalnego, który nie będzie obowiązkowy dla przedsiębiorstw pochodzących ze Zjednoczonego Królestwa. Nie oznacza to jednak, że bez przedmiotowej regulacji prawnej przedsiębiorstwa brytyjskie nie mają obowiązku przestrzegania tego standardu na zasadach wynikających z prawa zwyczajowego, jednak podlegają one każdorazowo ustaleniu w drodze orzeczenia sądowego w razie zaistnienia sporu, co z kolei wpływa na niepewność sytuacji zarówno przedsiębiorstw, jak i ewentualnych ofiar naruszeń.

Bibliografia

Akty prawne

1. The Human Rights Act (UK).
2. The Modern Slavery Act (UK).
3. Konwencja Wiedeńska o Prawie Traktatów sporządzona w Wiedniu 23.5.1969 r.

Publikacje naukowe

1. An-Najm A.A., *Decolonizing Human Rights*, Cambridge 2021.
2. Banaszak B. (red.), *Porównawcze prawo konstytucyjne współczesnych państw demokratycznych*, Kraków 2004.
3. Cohen H.G., *Vedanta Resources Plc and Another v. Lungowe and Others*, *American Journal of International Law*, Volume 114, Issue 1, January 2020, s. 110-116.
4. Hoffman D., Rowe J., *Human Rights in the UK*, Londyn 2006.
5. Hopkins R., *Civil Liability for Human Rights Violations. A handbook for practitioners. England & Wales*, London 2022.
6. Kacprzak J., *Regulacje i standardy dotyczące praw człowieka w biznesie – nowa perspektywa pracy w XXI wieku*, *Zoon Politikon* 9/2018, s. 22-48.
7. Marina P., *Human Rights Policing: Reimagining Law Enforcement in the 21st Century*, Milton Park 2022.
8. Polski Instytut Praw Człowieka i Biznesu (2014), Wytyczne ONZ dotyczące biznesu i praw człowieka. Wdrażanie dokumentu ramowego ONZ „Chronić, szanować, naprawiać”, Polski Instytut Praw Człowieka i Biznesu, Fundacja im. Friedricha Eberta, NSZZ „Solidarność”, Częstochowa.
9. Sanger A., *Crossing the corporate veil: the duty of care owed by a parent company to the employees of its subsidiary*, *The Cambridge Law Journal* 71(3), s. 478-481.

Źródła internetowe

1. Amnesty International –
<https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2017/11/investigate-shell-for-complicity-in->

- murder-rape-and-torture/
<https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2017/06/shell-complicit-arbitrary-executions-ogoni-nine-writ-dutch-court/>
2. The Association of British HealthTech Industries (ABHI) –
<https://www.abhi.org.uk/media/2095/primark-case-study-new-template.pdf>
 3. Biblioteka Sejmowa –
<http://libr.sejm.gov.pl/>
 4. Business & Human Rights Resource Centre in London, UK –
<https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/uk-businesses-call-for-a-new-human-rights-and-environmental-due-diligence-law/>
 5. Clifford Chance –
<https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2012/07/chandler-v-cape-the-new-parent-company-duty-of-care-for-health-safety-injuries.pdf>
 6. Human Rights Law Centre –
<https://www.hrlc.org.au/human-rights-case-summaries/2021/8/30/uk-supreme-court-allows-nigerian-citizens-appeal-in-respect-to-an-environmental-damage-claim-against-a-uk-parent-company>
 7. The Guardian –
<https://www.theguardian.com/world/2009/jun/08/nigeria-usa>
 8. The Human Rights Watch –
<https://www.hrw.org/legacy/reports/1995/Nigeria.htm>
 9. The National Archives - The UK Legislation –
<https://www.legislation.gov.uk/>
 10. The Supreme Court –
<https://www.supremecourt.uk/>
 11. United Nations Library –
<https://digitallibrary.un.org/record/3982508?ln=en>